

عهدنامه حضرت علی (ع) با مسیحیان

○ به کوشش شهناز محمدخانی

○ تهران: گلزار فروردین ۱۳۷۹

○ محسن جعفری مذهب

در موزه کاخ چهلستون اصفهان طوماری است به طول ۶ متر و ۸۷ سانتی متر و عرض ۲۵/۵ سانت و بر پوست که با خط کوفی صورت عهدنامه‌ای است که امیرالمؤمنین علی (ع) با مسیحیان جنوب عراق در محل دیر حزقیل ذوالکفل (ع) منعقد کرده است. مسیحیان نامبرده در این سند عبارتند از: عاقبه سید عنایشوع، ابن حجن، ابراهیم راهب عیسی اسقف و چهل نفر دیگر از مسیحیان. مهمترین نکته‌ای که این سند برای ما مطرح می‌کند اصالت آن است. اصولاً اصالت هر سند را می‌توان به سه راه بدست آورد:

- ۱- روش سندشناسی: در این روش ماده خام سند (چرم یا کاغذ)، روش ساخت آن، ابعاد آن، محل چسباندن شدن آنها برای ایجاد طومار، چسب مورد استفاده قلم نگارش، مرکب و جوهرهای رنگی روی آن، مهرها و طغراها... مورد بررسی قرار می‌گیرد. این روش فقط با دستیابی و نمونه‌برداری از اصل سند قابل پژوهش است که معمولاً موزه‌ها و مجموعه‌ها اجازه چنین کاری را به پژوهشگر آزاد و مستقل نمی‌دهند. از آنجا که اصل سند را ندیده‌ام در این مورد نمی‌توانم قضاوتی کنم هرچند عکس رنگی منتشر شده سند تا حد زیادی یاری می‌رساند.
- ۲- روش تاریخی: در این روش نام‌های تاریخی و جغرافیایی مورد اشاره و نیز اوزان و مقایسه به کار رفته و گاه شماری سند می‌تواند راهی به شناخت اصالت سند به پژوهشگر نشان دهند.
- ۳- روش ادبی: در این روش مقایسه این سند با اسناد مشابه و هم‌زمان، ترکیبات ادبی، واژه‌های خاص بکار گرفته در سند مورد پژوهش قرار می‌گیرند.

سند مورد بحث دارای ۵ متن متفاوت می‌باشد که باید ۳ روش فوق را درباره هر کدام از آنها به کار برد:

- ۱- سند اصلی منعقد در سال ۴۰ هجری که اکنون مفقود است و رونوشتی از آن موجود می‌باشد که سند مورد بحث ماست. از سرنوشت سند اصلی پس از تهیه رونوشت حاضر اطلاعی در دست نیست.
- بر خلاف نامه‌های منسوب به آن زمان، نام کاتب در پایان سند نیامده و شهود نیز بر آن صحنه نتهاداند.
- پاتریارک (بطریق) نسطوریان در ملاین در این زمان مارچیریس بود که در سال ۳۷ هجری (۹۷۲ یونانی) به رهبری رسید و در سال ۵۶ هجری (۹۶۳ یونانی) درگذشت و در ملاین به خاک سپرده شد^۱ و عجیب که نامی از او در این سند نیست.
- ۲- سند موجود که به خط کوفی جدید نوشته شده احتمال دارد در قرن پنجم یا ششم رونویسی شده باشد. هیچ شهادی بر این کتابت موجود نیست.
- ۳- زیرنویسی خط کوفی با مرکب قرمز با خط نسخ متمایل به ثلث است که شاید در قرن ۹ یا ۱۰ نوشته شده باشد.
- به گمان این نگارنده بخش شهود پایان سند که به اصل سند موجود الحاق شده می‌بایست هم‌زمان با این نوشته باشد.
- ۴- ترجمه ترکی عثمانی که در زیر متن جدید عربی آمده احتمالاً به قرن ۱۱ و ۱۲ مربوط می‌باشد. اشاراتی به آنچه می‌تواند نشانه نوشته شدن آن در کشور عثمانی باشد.
- ۵- متن الحاقی ابتدا و انتهای سند که شامل متون و شهود است عمده متعلق به قرن ۱۴ هجری می‌باشد که بیشتر به زبان فارسی است.

روی هم رفته، اگر این سند متعلق به سده اول هجری نیز نبوده باشد که نیست - اما به عنوان سندی چندصد ساله ارزش پژوهش بیشتر دارد. امید است گردآورنده با ترجمه کامل متون عربی و ترکی، و پژوهش درباره شهود و واژه‌های به کار رفته در سند آن را در قالب کتابی تحقیقی به پژوهشگران عرضه نماید و سال مبارک امام‌علی (ع) را دستمایه پرداختن به این امر نماید. ناگفته نباید گذاشت که چکیده ترجمه فارسی و انگلیسی سند در ابتدا و انتهای این کتاب کم حجم (۱۴ صفحه‌ای) و نفیسی آورده شده است.

پی‌نوشت:

۱- اخبار بطارک کرسی المشرق، نوشته عمروبن متی، زم ۱۸۹۶ م، ص ۵۷.